

A kulcskompetenciák fejlesztése és értékelése

1. A kulcskompetenciák

A kompetencia latin eredetű szó, alkalmasságot, ügyességet fejez ki. A Pedagógiai lexikon (1997) szerint „alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők” (II. kötet, 266. o.).¹ A meghatározás alapján nyilvánvaló, hogy összetett rendszerrel állunk szemben. Napjainkban a fogalom többféle értelmezésével találkozhatunk a hazai és a nemzetközi szakirodalomban egyaránt. A jelen írás nem vállalkozik arra, hogy a kompetenciafogalom „dzsungelében” rendet tegyen. Mielőtt azonban érdemben foglalkoznánk a tanulás-tanítás kompetencia-alapú megközelítésével a kulcskompetenciák fejlesztésének és értékelésének problémáival, érdemes különbséget tenni a kompetencia és a kulcskompetencia fogalma között. A fenti kompetenciafogalom az értelmi és érzelmi fejlesztés „egyensúlyát” hangsúlyozza. Az OECD által indított DeSeCo (Defining and Selecting Key Competencies) program (1997-2002)² a következő módon definiálta a kompetencia fogalmát: „a kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”. A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és értékeket egyaránt. A DeSeCo programban részt vett szakemberek a sikeres társadalmi létezéshez, a jelen és a jövő kihívásainak a legyőzéséhez szükséges kompetenciákat határozták meg. Az együttműködéssel, a társadalmi léttel, az alkalmazható tudással és az egész életen át tartó tanulással kapcsolatos kulcskompetenciákat emelték ki. Azokról a kompetenciákról van szó, amelyek a munkába álláshoz, az élethez és a korszerű műveltség megszerzéséhez elengedhetetlenül szükségesek, egyéni, társadalmi és gazdasági szinten egyaránt fontosak.³

Hasonló elvek és szempontok szerint dolgozott az Európai Unió alapképességek (basic skills), majd kulcskompetencia (key competence) munkabizottsága, amely nyolc területet értelmzett az alábbiak szerint: anyanyelvi kommunikáció, idegen nyelvi kommunikáció, matematikai és természettudományos kompetencia, digitális kompetencia, a hatékony, önálló tanulás, szociális és állampolgári kompetencia, kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia, kulturális tudatosság.⁴ A kulcskompetenciák felsorolásán túl az egyes területek meghatározása és strukturálása (ismeretek, képességek, attitűdök) is megjelenik. Nézzük meg példaként az anyanyelvi kommunikáció és a hatékony, önálló tanulás területét.

Anyanyelvi kommunikáció

Az anyanyelvi kommunikáció magában foglalja a fogalmak, gondolatok, érzések, tények és vélemények kifejezését és értelmezését szóban és írásban egyaránt (hallott és olvasott szöveg értése, szövegalkotás), valamint a helyes és kreatív nyelvhasználatot a társadalmi és

¹ A szócikk szerzője Vajda Zsuzsa

² Dominique Simone Rychen: Kulcskompetenciák: Válasz az élet fontos kihívásaira. In: A kompetencia. Kihívások és értelmezések. (szerk. Demeter Kinga). Országos Közoktatási Intézet. Budapest, 2006. 45-79.

³ Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése. In: A kompetencia. Kihívások és értelmezések. (szerk. Demeter Kinga). Országos Közoktatási Intézet. Budapest, 2006. 139-161.

⁴ *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning* (2006/962/EC) című dokumentum képezi.

kulturális tevékenységek során, az oktatásban és képzésben, a munkában, a családi életben és a szabadidős tevékenységekben.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

Az anyanyelvi kommunikáció az anyanyelv elsajátításának eredménye, amely természeténél fogva kapcsolódik az egyén kognitív képességeinek fejlődéséhez. Az anyanyelvi kommunikáció feltétele a megfelelő szókincs, valamint, a nyelvtan és az egyes nyelvi funkciók ismerete. Ez a tudásanyag felöleli a szóbeli kapcsolattartás fő típusainak, az irodalmi és nem irodalmi szövegek egész sorának, a különféle nyelvi stílusok fő sajátosságainak, valamint a nyelv és a kommunikáció változásainak ismeretét különféle helyzetekben.

Az egyén rendelkezik azzal a képességgel, hogy különféle kommunikációs helyzetekben, szóban és írásban kommunikálni tud, kommunikációját figyelemmel kíséri, és a helyzetnek megfelelően alakítja. Képes megkülönböztetni és felhasználni különféle típusú szövegeket, megkeresni, összegyűjteni és feldolgozni információkat, képes különböző segédeszközöket használni, saját szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelő módon meggyőzően megfogalmazni és kifejezni.

A pozitív attitűd magában foglalja a kritikus és építő jellegű párbeszédre való törekvést, az esztétikai minőség tiszteletét és mások megismerésének az igényét. Ehhez ismernünk kell a nyelv másokra gyakorolt hatását, a társadalmilag felelős nyelvhasználat jelentőségét.

A hatékony, önálló tanulás

A hatékony, önálló tanulás azt jelenti, hogy az egyén képes kitartóan tanulni, saját tanulását megszervezni egyénileg és csoportban egyaránt, ideértve az idővel és az információval való hatékony gazdálkodást is. Felismeri szükségleteit és lehetőségeit, ismeri a tanulás folyamatát. Ez egyrészt új ismeretek szerzését, feldolgozását és beépülését, másrészt útmutatások stratégiák, értelmezési sémák, forráskönyvek keresését és alkalmazását jelenti. A hatékony és önálló tanulás arra készíti a tanulót, hogy előzetes tanulási és élettapasztalataira építve tudását és képességeit helyzetek sokaságában használja, otthon, a munkában, az oktatásban és képzésben. A motiváció és a magabiztosság e kompetencia elengedhetetlen eleme.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

Ahol a tanulás a munka- vagy karriercélok teljesítését szolgálja, az egyénnek megfelelő ismeretekkel kell rendelkeznie a szükséges kompetenciákról, tudástartalmakról, képességekről és szakképesítésekről. A hatékony és önálló tanulás feltétele, hogy az egyén ismerje és értse saját tanulási stratégiáit, készségeinek és szaktudásának erős és gyenge pontjait, valamint képes legyen megtalálni a számára elérhető oktatási és képzési lehetőségeket, útmutatást/támogatást.

A hatékony és önálló tanulás olyan alapvető képességek meglétét igényli, mint az írás, olvasás, számolás, valamint az IST⁵-eszközök használata. E készségekre épül az új ismeretek,

---

⁵ Information Society Technology

elsajátítása, feldolgozása és beépítése. A hatékony és önálló tanulás további feltétele a saját tanulási stratégia kialakítása, a motiváció folyamatos fenntartása, a figyelem összpontosítása, valamint a tanulás szándékának és céljának kritikus mérlegelése. Az egyénnek képesnek kell lennie a közös munkára és tudásának másokkal való megosztására heterogén csoportban, saját munkája értékelésére és szükség esetén tanács, információ és támogatás kérésére.

A pozitív attitűd mögött motiváció és magabiztosság húzódik, amely a sikeres tanulás egyik záloga lehet egész életen át. A problémamegoldó attitűd segíti a tanulási folyamatot, az akadályok leküzdését és a változások kezelését. A pozitív hozzáállás elengedhetetlen eleme, hogy korábbi tanulási és élettapasztalatainkat felhasználjuk, új tanulási lehetőségeket kutassunk fel, és a tanultakat az élet minden területén széles körben alkalmazzuk.

A Nemzeti alaptanterv meghatározása szerint: „A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van személyes boldogulásához és fejlődéséhez, az aktív állampolgári létehez, a társadalmi beilleszkedéshez és a munkához”.⁶ *Hogyan lehet a hazai pedagógiai hagyományokhoz illeszteni és a tartalmi szabályozás rendszerébe beépíteni, elterjeszteni az Európai Unió ajánlását?* Nyilvánvaló, hogy a kérdés megválaszolása nem pusztán oktatáspolitikai és elméleti szempontból izgalmas. A kulcskompetenciák hatékony, iskolai fejlesztéséről és megbízható értékeléséről van szó.

2. A kulcskompetenciák fejlesztése

Makroszinten a következő kérdések merülnek fel: (1) hogyan függenek össze a tanulói és a tanári kompetenciák? (2) Milyen kapcsolat van a hatékony kompetenciafejlesztés (tanulói, tanári) és az intézményi innováció között? A kulcskompetenciák hatékony, iskolai fejlesztése mikroszinten tantervi, tanulásszervezési és módszertani problémákat egyaránt érint. A tantervi tananyag fogalmának és szerepének megváltozása alapvető tényező a fejlesztésben. A Pedagógiai Lexikon meghatározása szerint a tantervi tananyag az „oktatás és a tanulás kiválasztott elrendezett tudásanyaga. A tananyag komplex rendszert alkot, amely több szempontból csoportosítható. Belső struktúráját a hazai oktatásemélet hagyományosan az ismeretek és az alkalmazások tananyagaira osztja fel.”⁷ Ennek megfelelően a tantervi tartalom összetett, komplex rendszer, nem egyenlő a tananyag horizontális és vertikális elrendezésével. Napjainkban a tantervi tartalom kiválasztásában és elrendezésében kiemelt szerepet kapnak a fejlesztendő kulcskompetenciák. A tantervi tartalom nem kötött, hanem lényegesen rugalmasabb, a fejlesztés eszközként működik. Hazai kutatások is kimutatták, hogy a tudás transzferjét két tényező hátráltatja. A kötött tartalom és a gondolkodási képességek fejletlensége.⁸ A tantervi tartalom ennek értelmében nem pusztán mennyiségi, hanem strukturális probléma.

Hogyan lehet a tartalomba ágyazott képességfejlesztést a gyakorlatban megvalósítani?

A tantervi tartalom tudatos tervezése és strukturálása mellett a fejlesztések döntő tényezője a tanulás-tanítás tervezése mellett a folyamat szervezése. A kulcskompetenciák hatékony fejlesztése előtérbe helyezi egyfelől az iskolán belüli és kívüli (formális, non-formális és informális) tanulást, másrészt a progresszív (kooperatív és személyre szabott tanulás) technikákat. Ezzel párhuzamosan kiemelt szerephez jutnak a fejlesztés folyamatában a

⁶ Nemzeti alaptanterv 2007. (megjelenés előtt) 3.

⁷ Ballér Endre. Tantervi tananyag. In: Pedagógiai Lexikon III. Főszerk. Báthory Zoltán – Falus Iván. 1997. 440.

⁸ Csapó Benő és Korom Erzsébet: Az iskolai tudás és az oktatás minőségi fejlesztése. In: Az iskolai tudás. Szerk. Csapó Benő. Osiris Kiadó, Budapest. 1998. 295-311.

tanulásszervezés motiváló módszerei. A teljesség igénye nélkül: a csoportmunka, a játék, a vita, a kutató-felfedező módszer, a projekt-módszer.⁹ A folyamat tervezése és szervezése azt is jelenti, hogy a fejlesztés szereplői (kutatók, programfejlesztők, pedagógusok, tanulók) tudják azt, hogy honnan hová szeretnének eljutni. Megbízható módon ismerik a kiinduló helyzetet, nyomon követik adott kompetenciaterület fejlődését.

3. A kulcskompetenciák értékelése

Báthory Zoltán szerint „az értékelés lényege: viszonyítás a cél és a hatás között”. Olyan visszajelzésekről, -jelzésekről van szó, amelyek egyrészt adatokhoz, információkhoz juttatják a korábban nevesített aktorokat a kulcskompetenciák fejlődéséről, másrészt azonnali fejlesztő beavatkozásokat tesznek lehetővé. Ennek érdekében a pedagógiai értékelés funkciói (diagnosztikus, szummatív, formatív) egymást erősítik. A kapott eredményeket a fejlesztés érdekében használják fel. Ebben az értelemben a visszajelzések rendszere a megbízható, objektív helyzetfeltárást, a problémák korai felismerését, a diszfunkciók (írás, olvasás, számolás) diagnosztizálást segítik. Ezáltal lehetővé válik a tanulási folyamat adaptívitásának növelése, a hatékonyabb fejlesztés a tanulók, az iskolák, illetve a közoktatási rendszer eredményességének javítása.

A tanuló számára a kulcskompetenciák értékelése mindennek előtt egy erőteljesebb érdeklődés, nagyobb motiváció lehetőségét foglalja magában. Annak révén, hogy ki-ki megtervezi saját tanulását (ritmusát, technikáit), s a folyamatos önértékelés révén feltérképezi erősségeit és gyengeségeit, azaz egy realisabb énképpel fog rendelkezni. Mindez alapul szolgál a tudatos önfejlesztéshez. A szülő az értékelés révén képet kap gyermeke fejlődéséről, megbízható adatokhoz jut; nem utolsó sorban partnerként kezelik, bevonják a fejlesztés folyamatába. A pedagógus számára a folyamatos visszajelzések egyfelől azt jelentik, hogy az elvárásait és a céljait összehasonlíthatja a kapott eredményekkel. Másfelől a kulcskompetenciák értékelése számára is egy tanulási folyamat, amelyben értékelési technikára, készletre tesz szert és megismeri egyénenként a tanulóit. Munkája – a mérési eredményekre építve – elszámoltathatóvá válik. Képesé válik személyre szabott tanulási programokat fejleszteni és azok beválását értékelni. Az oktatási rendszer egésze számára a kulcskompetenciák értékelése számos előnnyel kecsegtet. A teljesség igénye nélkül az eredményesség, a hatékonyság és az elszámoltathatóság szempontjait érdemes kiemelni.

Összegezve megállapítható, hogy a kulcskompetenciák fejlesztése és értékelése szisztematikusan felépített, tudatos, többszereplős, hosszan tartó folyamat. Valójában az egész életen át tartó tanulási kompetenciát fejleszti elsősorban. Tantervi, tanulásszervezési, módszertani és értékelési kérdéseket, problémákat egyaránt felvet. A válaszokat és a megoldásokat közösen kell, hogy megtaláljuk.

---

⁹ Báthory Zoltán: Tanulók, iskolák, különbségek. OKKER Oktatási Kiadó, Budapest, 2000. 200.